

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO.

: 71

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ YAYINLARI NO.

: 4

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

3. Millî Mevlâna Kongresi

(TEBLİĞLER)

12 - 14 ARALIK 1988

KONYA

Tashih Kurulu Üyeleri

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SEVGİ

Yrd. Doç. Dr. Bayram ÜREKLİ

Dr. Kazım KARABÖRK

Arş. Gör. Alâaddin AKÖZ

Arş. Gör. Mehmet AKGÜN

Arş. Gör. Bahaeddin KAHRAMAN

© Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü, 1989

ISBN 975 - 448 - 031 - 1

Selçuk Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 24.3.1989 tarih 89/59 sayılı onayı ile 1000 adet basılmıştır.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — KONYA

MESNEVÎ'NİN ÜÇÜNCÜ DEFTERİNDEKİ, Hz. PEYGAMBERE
VE HADİSLERİNE YAPILAN ATIFLAR

Prof. Dr. Ali Osman KOÇKUZU
S. Ü. İlahiyat Fakültesi

تا بسنی شهر ما را با فروغ
کسه بگوید در نبی خود هوازده
نازه زوما مرصفت و ماصبی

گوسه سر بند از هزل و دروغ
سر کشد گوسه محمد در سخنه
سر بر گوسه و حسنت لبه نبی

Gûş-i ser herbend ez hezl u düruğ
Tâ bibiyni şehr-i cânra bâ furû'.

Ser keşed gûş-i Muhammed der sohan,
Ke'ş bugüyed der Nebiyy Hâk (Hüve'zn).
Ser-beşer gûşest-u çeşmest in nebi,
Tâze zû mâ murdiast-u mâ sabî.

«Baş kulağını alaya, yalana dolana kapa da, aydın can sehrini gör. Muhammed'in kulağı, sözlerin iç yüzünü duyar. Tanrı, O'na Kur'ân'da "kulağın tâ kendüsüdür" der. Bu peygamber baştan başa kulaktır, gözdür. Onun merhameti sütünînedir. Biz de O'nun süt emer çocuklarıyız.» (İzbudak, III, s. 9).

Üç yıl önce başladığımız, «Mesnevî'de Peygamberimize ve mübârek buyruklarına yapılan atıflar» konusunu, üçüncü defterle devam ettiriyoruz. Bu defterde de, pek çok örnek arasından, sadece az bir miktarını huzurlarınıza getireceğiz.

İnsana hem maddî ve hem de mânevî olmak üzere çift çift verilen uzuvlar ve idrak kabiliyetleri, gerçekte onu iyiye yöneltmek için verilmiş, lutfedilmişlerdir. Celâleddin Rûmî, baş kulağının yalana ve boş lakırdılara kapanmasını isterken baş gözünün de, Haktan gayri her şeye ilgi duymamasını tenbihler. O'na göre her iki uzuv da mânevî eşlere sahiptir ve onlar, iyi yerlere yöneltilme-

lidir. Mânevî olanların çalışması için, maddî olanlar da kapatılmıştır.

Mevlâna buna bir örnek verir. Herkesin sözünü dinlediği ve yumuşak davrandığı için Peygamberimize ahmak ve ebleh anlamında KULAK diyenleri anlatır. Arapların, bu, ad takmalarına Kur'ân-ı Kerîm gereken cevabı verir: «Onlardan öyleleri de vardır ki, Peygamberi incitirler. Derler ki o, her söyleneni dinleyen bir kulağdır âdetâ. De ki, O, sizin için bir hayır kulağıdır, Allah'a ve inanana inandır ve sizden inananlara rahmettir. Allah'ın peygamberini incitenlere elemli bir azab vardır», (et-Tevbe sûresi, 62. âyet-i kerime).

«Can kulağı ile dinle, gönül gözünü aç da gör» gibi sözlerle Türkçe'de tatlı bir ifâdeye kavuşan fikirler, kâmil insanın tam ve ekmelliğine yakışan mefhumlardır. Can kulağı ve gönül gözünün açık olması, beşerî sıfatlardan kurtulmayı gerekli kılar. Bu da insanda eksikliklerin giderilmesini, fazlalıkların da törpülenmesini gerektirir. Bu mertebe kemâl ve olgunluk ister.

Bir ömür boyu, seyir ve sülûk dediğimiz bâdireli bir hayatın yolcusu olmağa bağlıdır. Kemâlin tahakkuku ise, ancak Muhammedî bir yolla; «sözlerin iç yüzünü duymak»la olur.

Aşağıdaki bir beyitte de işleyeceğimiz gibi Hz. Peygamber, ümmetin rahmet bulutudur. Mevlâna onu, bir süt anneye benzetir.

KASITSIZ HATA

172 - 179 :

حی راهی همی خواند از نیار
ایه نهیہ آکنوہ کہ اغاز بناست
یک مؤز نہ گو بود افضح بیار

آہ بیل صدہ در بانگ نماز
تا بقضد ای پیغمبر نیست راست
ای نبی دای رسول گرد کار

Ân Bilâl-i sâdk der bang-i nemâz,
Hayye râ heyye hemî hand ez niyâz.
Tâ bûguftend ey Peyember niyst râst,
În hatâ eknûn ke âgâz-i binâst.
Ey Nebiyy-u ey Rasûl-i Kirdigâr.
Yek müezzîn gû büved efsâh biyâr.

«O doğru sözlü Bilâl, ezan okurken (Hayye ale's-Salâh) haydin namaza cümlelerindeki (Hayye)yi (heyye) diye okurdu. Nihâyet pey-

gambere dediler ki; ya Rasûlallah! Bina yeni kuruluyor. Bu hata, hiç de doğru değil. Ey Tanrı habercisi, ey Tanrı Rasûlü, ey Tanrı meydanının tek binicisi, daha fasîh bir müezzîn getir.»

Dürüst niyetlerle yapılan hatalarda, kötü kasıt aranmaz. Bu yüzden onlar zararsız görülmelidir. Bir de insan, önce kendi kusurlarını görmeli, onları gidermeğe çalışmalıdır. Kendi kusurlu iken, başkalarının küçük eksikliklerini, hatalarını büyütmeğe; özellikle dinde, tamamen önemsiz olan bir şeyi gâye ve hedef göstererek karşıdakini suçlamak, bunu da, toplumun huzurunu bozacak şekilde yaygınlaştırarak yapmak yasaklanmıştır. Celâleddin Rûmî burada, peygamberimizden önemli bir örnek getirmekte, efendimizin öğütleriyle bizi, kendi kusurlarımızla baş başa kalmağa çağırmaktadır. Bu beyitler şöyle gelişir:

والتوبم آخر واعزازاته
روءعاً بخواه زانخواه صفا
واسوراند تاسمه رازتاده
گرنداری تودی نموسمه در دعا

Vâ meşrûrâniyd tâ men râzi-tân,
Vâ negûyem âhir u âğâzi-tân.
Ger nedârî tû demî hîş der duâ,
Rev düâ miyhân zi ihvân-ı safâ.

«İşi çok karıştırmayın da, ben de sırlarınızı açmayayım. Önünüzü, sonunuzu söylemeyeyim. Duâda hoş bir solugun yoksa, yürü ihvân-ı safâ'dan duâ dile.» (İzbudak, III, s. 14, 15; Gölpinarlı, Mesnevi Tercemesi ve Şerhi, III, s. 21, 68).

Kur'an-ı Kerim'de de bu ölçü mevcuttur. Allah teâlâ şöyle buyurur: «Siz kendinize bakın, kendi kusurlarınızı gidermeğe çalışın. Siz doğru yoldaysanız, sapıtanlar size zarar vermez. Ama sonunda dolaşıp dönüp Allah huzuruna varacaksınız. O da, size yaptıklarınızı bir bir sayıp dönecektir.» (el-Mâide sûresi, 108. âyet-i kerime).

Başkalarının kusuru, cemiyet düzenini bozmuyorsa, af ile karşılamak; bozuyorsa, yine usûlüne uygun olarak onun da giderilmesi için şefkatle gayret göstermek gerekmektedir.

TEDBİR SÛ-İ ZAN'DIR

268 :

هر قدم مرا در ام سیدانه ای فضول
هر قدم را بیست کم راه دستاغ
مزم سورالتن گفتنه. آره رسول
روی صهرالتست لهوار و فراج

Hazm sũ'z-zann goftest ân Rasûl,
Her kademrâ dâm miydân ey fudûl.
Rûy-i sahrâ hest hemvâr u ferâh,
Her kadem damiyst kem râ n u sitâh.

«Peygamber, tedbir sũ-i zandır dedi. A boşboğaz, her adımı bir tuzak bil. Sahranın yüzü dümdüz ve geniştir ama, her adımda bir tuzak var, küstahça koşmayı bırak.»

«İnsanın işini iyice kavraması, eldeki imkânın kaçmaması için gayret göstermek, akıllı ve tedbirli hareket...» (İbnu'l-Esir-En-Nihâye, I, s. 379) gibi pek çok mânâyâ gelen Hazm, niçin sũ-i zan olmaktadır? Peygamberimize nispet edilen cümlelerin şu şekilde anlaşılması uygun görülmektedir: «Akıllıca hareket, önceden meselenin olumsuz yanını düşünmek ve öylece tedbir almak.» Yoksa hazımlı kişi, tedbir alınca Allah'a karşı sũ-i zanda bulunmuş, ona gereken tevekkülü gösterememiş olmaktadır.

Arap dilinde: «sũ-i zan kurtuluş, hüsn-i zan ise tehlikenin tâ kendisidir (حسن الظن و راحة وسود الظن عزيمة)» şeklindeki

bir ata sözü de aynı fikri işlemektedir. Özellikle toplumun işlerini üzerlerine alan kişilerin, meseleleri önce ters yönlerinden ele almaları, kötü ihtimalleri hesaba katmaları gereklidir. İyi ve kolay olan zaten eldedir. Müşkilât, aksi durumlar için söz konusudur. Bir nevi tedbir ve ihtiyat diyebileceğimiz bu halin, hastalık derecesine de vardırılmaması şarttır. Eğer bu hal insana yerleşirse, o zaman ferd teşebbüs kabiliyetini yitirir, azmini kaybeder.

AÇLIK VE KULLUK

421 - 427 :

گفت اصحاب نبی را گرم و سرد
جمعه را کرده باطل بی درنگ
ایده شو که بندیز را به بجز کرد
زانگه را بانگ رهل در رسال تنگ

«İn Şinev ki çend Yezdân zecr kerd,
Goft ashâb-ı Nebi râ germ u serd.
Zanke ber bang-i dehel der sâl-i teng,
Com'a râ kerden bâtı bî direng.

«Şunu dinle, Tanrı, Peygamberin ashabına iyi, kötü nice şeyler söyleyip kaç kere itâb etti. Çünkü kıtlık yılında davul sesini duyunca, cum'a namazını hemencecik bırakıverdiler.»

Cum u' a süresinde anlatıldığına göre, bir kıtlık yılında, ticâret kervanını duyan ashab tarafından Hz. Rasûl hutbede ayakta bırakılmıştı. Bir müddet sonra mescide gelen sahâbiler, namazlarını tamamlamışlardır. Açlık ve ticâretin kesâdı, önemli bir olaydır. Bugün bile, cemâate devamlı bir kişiyi, dükkan kapısına gelen iki müşteri, cemâatle namazdan alıkoymaktadır. Kaldı ki, ticâret erbâbının ihtiyaç sahibi olanı pek azdır. Buradan şöyle bir sonuca varmak mümkündür: insanın önce karnı doymalı, sonra Allah'a kulluğa sıra gelmelidir. Tabii olanı budur. İnsanı ve ihtiyaçlarını iyi tanıyan yüce dinimiz, böyle bir ölçü getirmiştir. Allah'ın elçisi şöyle buyurmaktadır: «akşam yemeği hazırsa, akşam ezânı da okunuyorsa, siz önce yemeği yiyiniz.» Halkımızın nüktedân bölümü: «**furun mescitten önce yapılmıştır**» der. Karnı doyan insan, Rabbine şükür hatırlar. Seyr ve sülûkta, riyâzat; her ân ekmeği bulan, tok olan kişinin, beşeri sıfatlardan soyulması için yaptığı bir egzersizdir, bununla alâkası yoktur.

Söz konusu sürenin sonunda şu iki nokta açıktan anlatılır :

a. Allah katındaki mükâfaatlar, sevaplar ve ecirler; oyundan ve ticâretten daha hayırlıdır.

b. İnsana rızık sunan sebeplerin en hayırlısı Allah'tır. Çünkü o, hayrû'r-Râzikiyn'dir.

KÖYDE HAYAT

گو عقل آمد وطن در دستا
تا بناهی عقل او نبود تمام

قول پیغمبر سنوای مجتبی
هر که در دستا بود روز شام

Kavl-i Peygamber şinev ey müctebâ,
Gür-i akl âmed, vatan der rüstâ.
Her ki der rüstâ büvet rûzî vü şâm,
Tâ bemâhî akl-ı û nebved temâm.

«Ey seçilmiş temiz adam, Peygamberin sözünü dinle. Köyde yurt tutmak, aklın mezârıdır. Köyde, sabah akşam bir gün kalan kişinin akli bir ay yerine gelmez.» (Gölpınarlı, III, s. 73).

«Köylerde yerleşip oturmayın. Çünkü köylerde oturanlar, kabirlerde oturanlar gibidir» ve benzeri bazı hadisleri bize nakleden Bediü'z-Zemân Firûzanfer, bazı kaynaklara da atıflar yapar. (Firûzanfer, Ahâdis-i Mesnevi, s. 75).

Şehirlinin köye gitmesi başlığı ile verilen bu beyitler; tamamen ayrı değer hükümlerine ve hayat tarzlarına sahip olan, tarihi köy-şehir farklılığına temas eder. Köyle şehrin çok az farklarının kaldığı günümüz dünyasında, mesele eski haliyle anlaşılmaktan uzaktır. Köyün şehire, şehrin de köye akın akın hicret ettiği yüzyıllar vardır. Daha kapalı ve muhafazakâr olan köyün, çok güzel yanları yanında; yakınlığın verdiği tecessüs, aşırı ilgi, dedî - kodu gibi beğenilmeyen tarafları da mevcuttur. Milletlerin nüfus ve rızık kaynağı olan köyler, zahmetin bol olduğu yerlerdir. Sanâyiin doğuşu, şehirleri de yaşanılmayacak hâle sokmaktadır.

Ana İslâmî kaynaklarda olmasa bile, diğer bazı eserlerde, bu konuda Peygamberimize nispet olunan sözler, Arap dilinde köy karşılığı kullanılan **el-Karye** kelimesiyle verilmemekte, **el - K û r** ve **el - K e f r**, **el - K u f û r** kelimeleriyle temsil edilmektedir. Sözlükler bu kelimelere; «**insanların az bulunduğu yerler, arı kovanları**» gibi anlamlar verir. Durum böyle olunca, mesele biraz daha açıklanmaktadır. Haberlerde, mutlak mânâda köyler değil; ıssız insanın bulunmadığı yerler söz konusu edilmektedir. Bu da tabii bir haldir. İnsanın sağlıklı bir hayat sürmesi, elbette kendisi gibilerin çok bulunduğu yerlerde olacaktır. İnsanların bulunmadığı veya çok az bulunduğu bir yerde hayat bulunmayacağı için, bu yerler mezârlara, kabirlere benzetilmiştir. İbnu'l-Esîr, es-Suyûtî ve Künûzu'l-Hakâik adlı eserin yazarı, Peygamberimizden şu sözleri nakleder :

a. **Issız yerlere oturmayınız. Çünkü, oralarda oturanlar, tıpkı kabirlerde hayat sürenler gibidirler.** (İbnu'l-Esîr, en-Nihâye, IV, s. 27, eski basım; es-Suyûtî, el-Câmi'u's-Sağîr, II, s. 200; Künûzü'l-Hakâik, s. 153; Firûzanfer, Ahâdis-i Mesnevî, s. 75).

b. **Issız yerlere, mola ve konaklamak için inmeyiniz. Çünkü oralarda, tıpkı kabristanlar gibidir.** (Künûz, s. 156; Firûzanfer, Ahâdis-i Mesnevî, s. 75).

c. **Issız yerlerin insanları, aynen kabirdekiler gibidir.** (el-Fâik, II, s. 205; en-Nihâye, IV, s. 28; Firûzanfer, a.g.e.). Aynı yerde İmâm Ali'den geldiği belirtilen bir söz de verilmektedir. «**Size şehirlerde oturmayı tavsiye ederim. İsterse oralarda zulüm olsun. Size ana yolları tavsiye ederim. İsterse biraz uzasın. Size büyük kitlenin yanında oturmanızı sâlik veririm.**» (Sefînetü'l-Bihâr, I, s. 46; Firûzanfer, a.g.e., s. 75).

KUR'ÂN'A GARANTİ

1197.:

گر بجزی تو خیر را به سپرد
بیسه و کم کن از قرآن ما فیم
غیاثا از هدایت رافعم
تورا بسه عافیتی در گرجو

مضفی را وعده کرد الاضاف هو
منه کتاب و معجزات را فیم
سه ترا اندر دو عالم رافعم
کس نتانت بیسه و کم کرده درو

Mustafâ râ va'de kerd eltâf-ı Hak,
Ger bimiri tû nemired in sebak.
Men ketâb u mu'cizetrâ râfi'am,
Biş u kem konrâ zi Kur'an mâni'am.
Men türâ ender dü âlem râfi'am,
Tâğiyân râ ez hadiset dâfi'am.
Kes netânet biş u kem kerden der û,
Tû bih ez men hâfızî diger mecû.

«Tanrının lütufları Mustafâ'ya vaidlerde bulundu da dedi ki; sen ölsen bile bu din, bu imân ölmez. Senin kitabını, mu'cizeni ben yüceltirim. Kur'an'dan bir şey eksiltmeye, ona bir şey katmaya yeltenen kişiye mâni olurum. Ben, seni iki cihanda da korurum. Sözü-nü knayanları terkeder, onları hor hakir bir hâle korum. Hiç kim-se Kur'an'ı değiştirmeğe kudret bulamaz; ona ne bir şey ilâve edebi-lirler, ne ondan bir şey eksiltebilirler. Sen benden dahi iyi bir başka koruyucu arama.» (İzbudak, III, s. 96, 97).

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, III. defterin 1197. beytinden önce bir başlık açar. Başlıkta benzetmeler yapar. Orada anlatıldığına göre; kadri yüce Kur'an, Hz. Mûsâ peygamberin mucizeler gösteren asâ-sına benzer. Peygamberimizin vefatı ise, Hz. Mûsâ'nın uykusuna, Kur'an'ı değiştirmek isteyenleri de, Mûsâ'yı uyur bulup, asâyı çal-mağa kalkışan iki küçük sihirbâza teşbih edilir.

Kur'an'ı tebliğ eden, açıklayan, yaşayan peygamberimizin öğ-güsünü ihtivâ eden bu bölümde, yine Kur'an'a samimi ve içten atıf-lar vardır. Bilindięi gibi: «Kur'an'ı indiren ve koruyacak olan Tanrı-dır.» «Onun bir araya getirilmesi, okutulması, öğretilmesi hep ilâhi garanti altındadır. Ama yine de peygamberlerin, peygamberimizin, kul olarak gereken tedbirleri aldığı görülür. Allah elçisi: Kur'an'ı ez-berletmiş, kendisi hifzetmiş, yazdırmış, her sene karşılaştırmak su-retiyle Cibril ile mukâbelede bulunmuş, ibâdetlerde okunması için emir vermiştir. Mevlânâ'nın dilinden şunu da öğrenmekteyiz: «Al-

lah, elçisine, senin dinini balıktan aya kadar her tarafa kadar yaya-
cağım. O, her tarafı kaplayacaktır.» Bu Allah'ın kesin teminâtıdır.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de el-Kiyâme sûresinin 17. âyetinde söy-
le buyrulur: «O'nu göğsünde toplamak, o'nu (dilinde alkıtıp) okut-
mak şüphesiz bize aittir.» Bunun benzeri diğer bir teminât ise, el-
Hicr sûresinin 9. âyetidir. Âyet şu meâldedir: «Kur'ân'ı biz indirdik,
biz. Onun koruyucuları da, şüphesiz ki biziz.»

KAZA VE KADER

1363 :

ایہ پیغمبر گفت و گفت اوست / گفت نکتہ "الرضا با الکفر کفر"
کھڑسا ما نازنا رضا باید رضا؟ / باز فرمود کہ اندر کھڑضا
زانکہ عاشق بود او بر ما جرا / دی سوالی کرد سائل مرما

Goft nükte'y (er-Rızâ bi'l-Kofri kufr),
İn peyember goft u goft-i üst mohr,
Bâz fermûd ü ke ender her kazâ,
Her moselmân râ rezâ bâyed rezâ.
Bu beyitlerin evveli ise şöyledir :

(Dî soâli kerd sâil mer merâ. Zanke âşık bûd ü ber mâcerâ)

«Dün mâcerâyı ve muhâsebeyi seven birisi bana suâl sordu, de-
di ki: küfre rızâ küfürdür. Bunu Peygamber söyledi, o'nun söylediği
söz de doğrudur, yerindedir. O, yine soruya devam etti: Allah'ın her
kazâsına rızâ göstermek de gereklidir...» (İzbudak, III, s. 110).

Bu beyitleri veren şârihler, Hz. Peygamberin şöyle iki hadisin-
den söz ederler :

a. «Herkes hangi hevâ ve hevestayse onunla, ona göre haşredi-
lir. Kâfirlere uyan kişi kâfirlerledir. Amelinden hiçbiri ona fayda
vermez.» (Suyûti, el-Câmi'u's-Sağir, II, s. 79).

b. «Kim Allah'ın kazâsına râzî olmaz, kaderine imân etmezse,
Allah'tan başka bir Allah dilesin.» (Suyûti, Câmi', II, s. 167).

Allah'ın kazâ ve takdirine boyun eğme ve kötü görünen kazâ
ve takdirlerle rızânın anlamı konularını işleyen bu beyitlerde, insan-
lığın asırlar boyu çözmeğe çalıştığı bazı girift meseleler dile getirilir.
Kazâ ve kader gibi, bir yönüyle tamamen bizce meçhul olan; bilin-
mediği için de inanılması gereken çetin konularda, asrının ve daha

önceki dönemlerin fikirlerini veren Mevlânâ, mânâsız kaderciliği ve kullara tamamen fiil yaratma gücü isnad eden görüşü yerer. Ehl-i sünnetin inancını, güzel bir şekilde açıklar.

İslâm ahlâk ve inanç sisteminde kötülük yasaklanmıştır, kötülüğe rızâ da yasaktır. Ferdlerin ve toplumun görevi yasaklardan sakınmaktır. Küfürde de kötülük vardır. Küfre rızâ da küfür olarak belirlenmektedir. Allah'ın küfrü yaratması, kötülöklere vücut vermesi, Allah'ın ve kullarının o kötülöklere sevmelerini gerektirmez. «Allah beğenip yaratmıştır, biz de ona rızâ gösteririz» görüşü yanlıştır. Teknik deyişle; «kazâyâ rızâ, makzıyya rızâyı gerektirmez. Yani, Allah teâlâ, kullarının tercih ve irâde etmeleri sonunda kötülüğü yaratır. Ama onu beğenmez. Ona hoşnutluğu ve rızâsı yoktur.» Mevlânâ şöyle devam eder: «Çirkin resim, ressamın çirkinliğini icâb ettirmez. Onun, çirkinini de yaptığına, yapabildiğine delil olur ancak.»

Beyitlerin başında: «kavgâ arayan, mâcerâ seven» bir kavgacı tipten söz edilir; böylece mânâsız soru yerilir. İslâm eğitim prensiplerine ve ahlâkına göre; faydasız, karşıdakini küçülten, kibir mahsûlü olan, fitne çıkartan... sorular zararlıdır, eğitici değildir. Aksine soruda; fayda, açıklama isteği, yanlışı düzeltme arzusu ve iyi niyet olmalıdır.

ZORAKİ HASTA

1580 :

إن تراضيتم لدينا مرضوا

قول يفتخرون بفرصه

(Kavl-i Peygamber kabulüh yüfradu, İn temâraztüm ledeynâ temradû);

«Kabul edilmesi farz olan Peygamber hadisidir. Bizim yanımızda, hasta değilkten kendinizi hasta gösterirseniz, hasta olursunuz.» (İzbudak, III, s. 128).

Temâruz; hasta değilkten hasta görünmek nasıl yasaklanmış bir tavır ise, doktorluk taslamak; **tetabbüb** de aynı şekilde İslâm ahlâk ve hukukunda iyi görölmemiştir. Bir Müslüman kişi, hasta değilkten etrafı aldatmak için hasta görünürse, zoraki hasta olursa, bu haliyle pek çok değeri ters yüz etmiş olur; önce itimadı sarsar. Gerçekten hasta olduğu zaman kimse ona koşamaz, çünkü inanamaz. Bu şahıs, Allah'ın verdiği sıhhat nîmetini gizlemiş, hattâ Allah'a karşı yalan isnadında bulunmuştur. Sağlık, şükürü gerektiren bir nimettir. Âlim olmadığı halde âlim geçinmek, iyi insan olmadığı

halde iyi gibi görünmek, yaygın tâbiriyle; çifte standard kullanmak, eski deyişle ta ki y e yapmaktır. Unutulmamalıdır ki, aldanan yine şahsın kendisidir.

PEYGAMBER ŞEFKATİ

موده بد کسٹم شفیوه و مهر بان
جزو را از کل جرابی کند

گفت پیغمبر شما را ای مهان
زاه سبب که جمله اجزای منید

Goft Peygamber şomârâ ey mehân,
Çon peder hestem şefik u mihrbân.
Zân sebep ke comle eczây-ı menid,
Coz' râ ez küll çerâ ber mi kenid?

«Peygamber 'ey ulular, ben size baba gibi şefkat ederim, sizi babanız gibi severim. Çünkü siz, benim cüz'lerimsiniz. Neden cüz'ü külden ayırırsınız?» dedi.»

Peygamberimiz, ümmetine karşı olan şefkatini muhtelif benzetmelerle açıklamış, bir seferinde etrafındakilere: «bir anne çocuğunu ateşe atar mı? diye sormuş, hayır cevabını alınca; işte ben sizin ebeveyniniz gibiyim» buyurmuşlardır. Bediüzzemân Fîrûzanfer'in naklettiği bir haberde ise: «Ben size göre baba gibiyim» buyurulmuştur (Ahâdis-i Mesnevi, s. 84).

ÂLİM ÖNCE GÖRÜR

2196 :

قطب و شاهنشاه و دریای صفا
عاقلا به بیند ز اول مرتبت
عاقل اول دید و آخر آضر

راست فرمودست با ما صطفی
کانهج باهل دید نموا الهد عاقبت
کارها ز آغاز اگر غیبت و سر

Râst fermüdest bâ mâ Mostafâ,
Kutb u şâhinsâh u deryâyî safâ,
Kañçe câhil did hâhed âkibet,
Âkılân binend zi evvel mertebet.
Kârhâ z'âgâz eğer gaybest u sır,
Âkul evvel did u âhir â musirr!

«Mustafa, o kutup, o padişahlar padişahı, o temizlik denizi bize ne doğru buyurmuştur: câhilin sonunda göreceği şeyi, akıllılar ön-

ce görür. İşlerin sonu, ilk zamanlarda gizlidir. Ama akıllı âkıbeti önce görür; günaha dalıp ısrar edense meydana çıkınca.» (İzbudak, III, s. 178, 9).

Beyitlerde verilen bilgileri, peygamberimizin, meselenin bir başka yönüne ışık tutan mübârek sözüyle ikmâl etmek uygun olacaktır. Âlim kişi, câhilin en son göreceğini önceden görür. Çünkü o, meseleye nüfuz imkânına sahiptir. Tecrübesi vardır. Muhâkemesi mevcuttur. Fakat, iki husus daha mevcuttur ki, bazan bunlar câhil olan kişide de tecelli etmektedir :

a. Mü'min kişinin Allah'ın nûru ile gördüğü, baktığı.

b. Mü'minin firâset sahibi olduğu. Bu iki noktada, ayırım yapılmamış, âlim - câhil bir tutulmuştur. Eğer insan, iyi inanmışsa, hakkın yardımıyla işlerin sırrını önceden görecektir. Bu noktada bazan âlimin, gerekli basireti gösteremediği de olmaktadır.

MU'CİZE

3219 - 3254 :

سوی پیغمبر روان شود ز استخوانه	هر از اده ده یک زنی از کافرونه
گودلی دو مالهر ز زار بر قرار	بیسه پیغمبر در آمد باعمار
ما رسول الله قد بیئتنا الیک	گفت کوردک : سارانه علیک
کیت افکنده ایله شهادت ترا بگوسه ؟	مادسه از نهسر گفنه هکی خموسه !
که زبانت گشت در فضل جریر ؟	ای کیت آموخت ای اطفال صغیر
در بیاده با جبر نیلیم سه رسیل	گفت : همه آموخت آنکه مبر نیل
عظمنی بشنید از سوی علی	اندریبه یوده کاوان صلا
دست ورور راسته وزاده آب سوز	فخواست ای ووضو بازه کرد

Hem ez ân dih yek zenî ez kâfirûn,
 Sûy-i peygamber devan şod zi'mtihan.
 Piş-i peygamber der âmed bâ homâr,
 Kûdeki dü mâhe zenrâ ber karâr.
 Goft kûdek: sellemallahu aleyk,
 Yâ rasûlallah kad ci'nâ ileyk.
 Mâdereş ez heşm gofteş hi hamuş,
 Kiyt efkend in şehâdeutrâ be gûş?
 Ey kiyet âmuht ey tıfl-ı sağır,
 Ke zebânet geşt der tıfl-ı cerîr?
 Goft Hak âmuht ângeh Cebreil,

Der beyân bâ Cebreilem men resil.

.....
.....
Enderin bûdend k'âvâz-ı salâ,
Mostafâ bişnid ez süy-i alâ.
Hast âbi vü vudû râ tâze kerd,
Dest u rû râ şost û, zân âb-ı serd.

«Yine o köyden bir kâfir karısı, peygamberi sınamak için koşa koşa, eşeğiyle beraber yanma geldi. Kucağında da iki aylık bir çocuk vardı. Çocuk peygambere; «Tanrı sana selâm söyledi. Yâ Rasûlallah, sana geldik işte» dedi. Anası kızgınlıkla; «sus be, bu şehâdeti kulağına kim üfürdü? a yumurcak, bunu sana kim söyledi de böyle dilin açıldı, söyleyip duruyorsun?» dedi. Çocuk dedi ki, «evvelâ Allah, sonra da Cebrâil.» Ben bu sözde Cebrâile âhenk uyduruyorum...»

«Tam bu sırada Mustafâ yücelerden ezân sesi duydu. Abdest tazelemek üzere su istedi. O soğuk suyla elini yüzünü yıkadı. Ayaklarını da yıkayıp pabuçlarını giymek üzereyken bir kuş gelip pabucunun bir tekini kapıverdi...».

«Kuş yel gibi havalandı, pabucu tersine çevirdi, içinden bir yılan düştü..., peygamber şükretti dedi ki, biz bunu cefâ sanıyorduk, halbuki vefânın tâ kendisi imiş..., Tanrı bize bütün gayipleri gösterdi ama, o sırada gönlüm kendimle meşguldü. Tavşancıl kuşu; sen gâfil olmazsın. Bu senden uzak. Ey Mustafa, benim gaybi görmem de sendeki bilginin aksinden. Havadayken pabucun içindeki yılanı görmem, kendimden değil, senden aksetti bu bana dedi. Nurlu kişinin aksi de aydındır. Zulmette kalanın aksiyse baştanbaşa külhan kesilir...».

ALIŞ VERİŞTE SAHTELİK

3494 :

که من در بیعها باغبه بیفت
لهجوه سحرست وز زالمی برد
مشروط که سه روز نمودر انبیاء
هست تعجیلت ز شیطان لعین

آن یکی یاری سببر با بگفت
ملا هر کس کو فرودست یا خرد
گفت در بیعی که ترسی از عذر
که یانی هست از همه بقصه

Ân yeki yâri peyember râ bigoft,
Ke menem der bey'hâ bâ gabn coft,
Mekr-i herkes kû furuşed ya hared,

Hemço sihrest u zi râhem mi bered,
 Goft; der bey'i ke torsî ez garar,
 Şart kon se rûz hodrâ ihtiyâr,
 Ke teenni hest ez Rahmân yakîn,
 Hes ta'cilet zi Şeytân-ı le'in.

«Eğer şüpheye düşüyorsan ve bu iki fikri ayırd edemiyorsan; aldatmaca yok de...»,

«Bir dost peygambere «ben alış-verişte daima aldanıyorum. Bir şey satan yahut alan kişinin hilesi sanki sihir..., gelip benim yolumu kesiyor.» Peygamber dedi ki; «alış-verişte aldanmaktan korkuyorsan, alacağın şeyi üç gün muhayyer olarak al. Çünkü şüphe yok yavaş iç Rahman'dandır, acele edişirse mel'un Şeytan'dan...». (İzbu-dak, III, s. 304.

Çarşı pazar insanın uğrak yeri, aynı zamanda imtihan yeridir. Mescitteki kulluk, ihlâs ve dürüstlük, eğer pazarda bozulursa, o zaman kişinin haline acımak gerek. Müslümanlık bir bütündür. Mescitte, yolda, halk içinde, ticârette, hayatın her safhasında; önce kul, sonra da Allah'ın hakkını korumaktır.

Peygamberimizin: «alış-veriş ettiğinde, aldatmaca yok de» şeklindeki emirleri, muhayyerlik için müsâade talep etmemizi tavsiyeleri bir takım şartlara bağlanmış, günlük hızlı alışveriş içinde, âdetâ tatbik edilmez hale düşmüştür. İneğin göğsüne sütü biriktirip satmayı yasaklayan Allah elçisi, her iki işi de müslümana yakışmayan haramlar olarak görmüş, böyle hareketlerin helâl olmadığını belirtmiştir. (İbnu'l-Esir, en-Nihâye, II, s. 58, 59).

TEMİZ DİNDARLIK

3943 :

آه نصیحت ذر لغت ضد غول
 در غول فیضه و سگ دوستی
 می نمایمت مگر از عقل و راز

گفت: الدیبه نصیحه آه رسول
 ایبه نصیحت راستی در دوستی
 بی حیانت ایبه نصیحت از وراد

Soft (ed-Diynü nasihat) ân Rasûl,
 Ân nasihat der loğat zıdd-ı ğulûl.
 İn nasihat: râstî der dostî,
 Der ğulûlî hâin u seg-pûst.
 Bi hiyânet in nasihat ez vidâd,
 Mî numâyimet meger ez akl u dâd.

«Peygamber, “dîn nasihattır” dedi. Nasihat lügatte hiyânetin zıddıdır. Bu nasihat da, dostluk da doğruluktan ibârettir. Doğru söylemez aldatırsan hâinsin. Köpek postuna bürünmüşsün, köpeksin. Sana bu nasihatı muhabbetimizden veriyoruz. Sakın akıldan insaftan ayrılma dedi.» (İzbudak, III, s. 322 - 323).

Temiz dindarlık; dostlukta doğruluk, Allah için, Rasûlü için, devlet başkanı için, bütün Müslümanlar için yapılır. Hadisin, dilimize iki türlü tercemesinden birisi budur. Yaygın olan diğer terceme, cümleyi bazı takdirlerle, isim cümlesi şekline soktuktan sonra yapılan, «dîn nasihattır...» tercemesidir. Birinci terceme, dil ve i'rab bakımından daha güzeldir, sıfat-mevsuf terkibi olması daha muhtemeldir. Mevlânâ ilk tercemeye uygun bir mânâ ile hadisi açıklar. Temiz dindarlığı; dostlukta sahtekarlıktan, hâinlikten arınma olarak verir. Böyle bir Müslümanlığın, kimler adına ve kimler karşısında yapmamız gerektiğini de belirtir. Nasihatı, hâinliğin zıddı, yani sadâkat; karışıklıktan kurtulmak, temiz olmak şeklinde anlayan Mevlânâ, hadisi: «fert Allah'a karşı dürüst bir dindar olacaktır. Elçisine karşı dürüst olacaktır. Devlet başkanına ve bütün tebeaya, Müslüman kardeşlerine karşı sağlam Müslüman olacaktır...» şeklinde anlayan görüşe katılmaktadır.

Diğer anlayışa göre, bir Müslüman, dini nasihattan ibâret bilecek; Allah, Rasûlü, devlet başkanı ve bütün Müslümanlar için yerine getirecektir. Onların hak üzere bulunmalarına yönelik olacaktır. Allah'a nasihat söz konusu değildir. Elçisine de nasihat edilemez. Dolayısıyla ilk anlayış daha uygun olacaktır.

SÖZDE SAVAŞCI

4004 :

در غزاهموره عورتانه فغانه اند	در میانهمردانه اند
لاشجاعه یا فتی قبل الحروب	گفت پیغمبر سیه دار غیوب
وقت هموسه جنبک هموره کف بی فنند	وقت لاف غزوسانه کف کنند

Der meyân-i hemdiger merdâneend,
 Der gazâ çon avretân-i hâneend.
 Goft peygamber sipehdâr-ı ğayûb,
 Lâ şecâat yâ fetâ kable'l-hurûb.
 Vakt-i lâf-i gazv mestân keff konend,
 Vakt-i cûş-i ceng çon keff bi fenend.

«Kendi kendilerine kaldılar mı er kesilirler. Fakat savaşta evde-

ki karılara dönerler. O gayb askerinin başbuğu peygamber dedi ki: ey yiğit; savaştan önce yiğitlik olmaz (goft peygamber sipehdâr-ı ğâyûb, lâ şecâat yâ fetâ kable'l-hurûb). Sarhoşlar savaş lafına kal-kıştılar mı, ağızlarından köpük saçarlar (köpük kesilirler). Ama sa-vaş kızışınca, köpük gibi kalırlar (solarlar), hiç bir işe yaramazlar.» (İzbudak, III, s. 326 - 27).

Tecrübe insanlar yanında önemli bir terâzidir. Dilimizde, gerek-siz bir takım teşebbüslere; «bekârın eşini boşaması» olarak bakılır. Bu sözler, teori ile pratiğin ayrı ayrı dünyalar olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kişinin şecâatli olduğunu, ancak onu dene-dikten sonra anlarız. Yumuşak huyluluğunu, iyi insan olduğunu; onunla yiyip içtikten, yolculuk yaptıktan, para karıştırdıktan sonra anlarız. Maden parçasının kalp mi, iyi mi olduğunu nasıl ateşle de-nersek, insanın gizli hasletleri de tecrübeyle açığa çıkarılır.

Şirâzlı Sa'dî anlatır: «Yolculukların birinde zenci bir muhâfızı-mız vardı. Son derece güçlü fakat öğüncek birisi idi. Savaşçılığından söz ederdi. Derken kervânımızı hırsız ve uğursuzlar bastı. Ona git-tik ve işte tam senin mertliğini cesurluğunu ortaya koyacağın an geldi dedik. Durumu görünce, korkudan tir tir titredi. Gölgede bü-yümüştü, tecrübesizdi... sözü uzatmayalım, yükte hafif pahada ağır ne varsa verdik ve canımızı kurtardık...».

Mevlânâ'nın beyitlerinde, kardeş kavgalarına da temas vardır. Ev halkını kırıp geçiren insanoğlu, sokakta kedi gibi uysaldır, yaban-cıya karşı zorba değildir, geçimlidir. Zulmü kendi ev halkınadır. Dı-şarıda haklarını bile koruyamaz.

گفت همه سحرست و دفع سحر او
سحر او من گفت ان غیر همه پهلوان

گفت او سحرست و ویرانی تو
گفت به غیر که ان فی البیان

Guft-i û sihrest u virâni-i tû,
Guft-i men sihrest u def'-i sihr-i û.
Goft peygamber ke (inne fi'l-Beyân,
(Sihran) u hak guft ân hoş pehlevân.

«Onun sözü sihirdir. Seni yakar, harâbeder... Benim sözüm de sihir ama, onun sihrini defeder der. O güzel yiğit, o peygamber (söz-de sihir hassası vardır) dedi. Doğru söyledi.» (İzbudak, III, s. 333).

Faydasız şiiri, insanlığı kötülüğe götüren şiiri beğenmeyen İslâm dini, edebî sözün ve şiirin hakkını da teslim etmektedir. «Öyle beyan tarzları vardır ki, sihirlidir, tesir icrâ eder. Öyle şiirler vardır

ki hikmetlidir» buyuran Peygamberimiz, bu tür şiire ve bu nevi beyâna işaret buyurmaktadır.

Yûnus'un dediği gibi, güzel bir söz, bazan uzun süren savaşı keser, yine gereksiz bir söz de sahibinin başını gövdesinden ayırtır.

İYİLİĞE KARŞILIK

4103 :

گفت پیغمبر که : بما در فی السانف
بالعطیة سه نصیه بالخالف
هر که بند مرغه را صد عواصم
زود در بازه عطا از سه عواصم

Goft peygamber ke: (câde fi's-selef,
Bi'l-Atıyye men teyakkan bi'l-Halef.
Her ke bined mer atârâ set ivaz,
Zûd der bâzed atârâ ziyñ ivaz.

«Peygamber dedi ki, ihsan edilen şeye verilecek karşılığı iyice bilen, bu dünyada ihsanda bulunur. Verilen şeye, verilecek karşılığı gören, derhal cömertliğe, ihsâna başlar.» (İzbudak, III, s. 335).

Sadaka ve iyiliğe teşvik yolunu gösteren bir çok Kur'an-ı Kerim âyetinde, «Müslümanların verdikleri kat kat geri alacakları, maddî - mânevî kayba uğramayacakları, zulüm görmeyecekleri garantisi» verilir. Bir kul, bu dünyada ve öteki âlemde yaptığı iyiliklere 700 katına kadar iyilikle muâmele edileceğini bilince, eğer akıllı ise, rahatlıkla harçar, hayır verir.

Unutulmamalıdır ki bu, bir inanç ve eğitim meselesidir. Allah'ın ihsânına, cömertliğine kesinlikle inanan, kayba uğramayacağına mutlak olarak gönül ve aklını bağlayan kişi, rahatlıkla fedâkarlıkta bulunur, harcar. Çünkü, yaptığı her iyiliğin karşılığı vardır, boşa gitmemektedir. «Bir iyilik yapana on katı ecir vardır» âyeti, «Allah yolunda sarfedeceğiniz her şey, tıpkı her biri yüzer tane veren yedi başak misâli gibidir... Allah dilediği kimselere kat kat verir...» âyeti ve diğerleri, hep aynı ihsân bolluğunu bize anlatır.

İŞTE DEVAMLILIK

4782 :

گفت پیغمبر که چو در کوی دری
عاقبت راه در برود آیت سری
چو در نشینی بر سر کوی کسی
عاقبت بینی تو لهم روی کسی
چو در ماهی سبانی هر روز ماک
عاقبت اندر سی در آب پاک

Goft peygamber ke, çon kübi deri,
Âkîbet z'ân der bürün âyed seri
Çon nişini ber ser-i küy-i kesi,
Âkîbet bini tu hem rüy-i kesi.
Çon çâhi mikemî her rûz hâk,
Âkîbet ender resi der âb-ı pâk.

«Peygamber dedi ki; «bir kapıyı çalar durursan, nihâyet o kapıdan bir baş çıkar görünür. Bir adamın oturduğu yerin civarında otursan, sonunda elbette o adamın yüzünü görürsün. Bir kuyudan her gün toprak çeker çıkarırsan, onunla tertemiz suya erişirsin elbet.» Mevlânâ şöyle devam eder :

عبد رانند اسه اکر تو گری
لصربه صکاسه روز بدروی

Comle dânenî in eger tu ne'grevî,
Her çe mikâreş rûzî bedrevî.

«Sen inanmazsın da, bunu herkes bilir: ne ekersen bir gün gelir onu biçersin.» (İzbudak, III, s. 391; Gölpinarlı, III, s. 333, 3334). Gölpinarlı der ki: «Firûzanfer, namaza devam ettikçe padişahın kapısını çalıyorsun demektir. Kim padişahın kapısını çalarsa, o kapı ona açılır, meâlindeki bir hadisi, Hilyetü'l-Evliyâ'dan naklediyor. (Ahâdis-i Mesnevî, s. 105). Ankaravî de, «kim bir kapıyı çalar ve ısrar ederse o kapı açılır» meâlinde bir hadis alıyor, (III, s. 413) «(Gölpinarlı, III, s. 340.)».

Arap dilinde, bazan hadis olarak da verilen bir söz vardır: «men talebe ve cedde, vecede; kim ister, ciddi olarak da çalışırsa, istediğini bulur.» Peygamber efendimiz: «işlerin en hayırlısı, az da olsa devamlı olanlarıdır.» buyurur. Dinimizde ve kültürümüzde, sebat ve azimle, devam edilen işlerin üzerine gitmek emredilen bir husustur. Ciddiyetle üzerinde durulan işler, azar azar da ilerlese, sonuçta olumlu netice verir. Büyük bir şevkle başlanan, ama hiç takip edilmeyen nice işler vardır ki, sonunda akim kalmıştır, bitirilememiştir. İşlerde devamlılık, süreklilik esastır. Ferdî işler böyle olduğu gibi, toplum işleri, devlet işleri de böyledir. Herkesin akıllıca bir tuğla koyarak sürekliliği sağlanan nice binâlar tamam olmuşlardır.